

Čerminová, Jana

Bohuslav Havránek

In: Fasora, Lukáš; Čermin, Jan; Čerminová, Jana; Hanuš, Jiří; Málíková, Michaela. *Sto tváří, sto příběhů : vybrané osobnosti v dějinách Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. Vydání první Masarykova univerzita, 2020, pp. 38-41

ISBN 978-80-210-9382-9; ISBN 978-80-210-9605-9 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143065>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Bohuslav Havránek

Národnost: česká

Datum narození: 30. ledna 1893

Místo narození: Praha

Datum úmrtí: 2. března 1978

Místo úmrtí: Praha

Sociální zařazení: Narodil se v učitelské rodině, jeho otec, původem z Valašska, byl středoškolským profesorem češtiny a klasických jazyků, matka, narozená v Praze, pocházela z hudebnické rodiny. Otce Havránek ztratil v 9 letech. Byl dvakrát ženatý, poprvé v roce 1930 za Helenu, rozenou Boháčovou, podruhé o tři roky později za Zdeňku, rozenou Svobodovou, se kterou měl syna Tomáše, matematika, informatika a statistika, docenta Vysoké školy ekonomické v Praze.

Akademické působení

Po studiu na Akademickém gymnasiu v Praze (1904–1911) odešel na Filozofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde studoval nejprve latinu a češtinu, později studium rozšířil ještě o slavistiku a srovnávací indoevropská studia. Promoval 15. června 1917 jako doktor filozofie s disertační prací *Skladba zvrtných sloves slovanských, zvláště českých*. Jako hlavní obor měl slovanskou filologii a srovnávací jazykozpyt, jako vedlejší filozofii. Po první světové válce strávil jeden semestr na univerzitě v Bělehradě.

V roce 1928 se na pražské Karlově univerzitě habilitoval pro obor srovnávací slovanská jazykověda svojí prací *Genera verbi ve slovanských jazycích*. V té době už přednášel na místní slavistice a vedl staroslověnské oddělení Slovanského semináře jako soukromý docent. Další jeho kroky byly spojeny s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity. V jarním semestru roku 1929 se stal suplujícím profesorem. Dne 8. července 1929 byl dekretem prezidenta republiky jmenován mimořádným profesorem na FF MU a v říjnu složil přísahu. O pět let později, 19. září 1934, se stal řádným profesorem srovnávací slovanské jazykovědy.

Na FF MU dokončil své dílo *Genera verbi v slovanských jazycích* a vedle slovanské syntaxe a vztahů mezi slovanskými jazyky se zabýval i staroslověněštinou. V této době se stal spoluautorem *Mluvnice jazyka staroslověnského*, členem autorských kolektivů *Slovníku jazyka staroslověnského* a *Etymologického slovníku slovanských jazyků*. Do Havránkova brněnského působení spadá i obsáhlé dílo *Česká nářečí*, ve kterém podal soustavnou klasifikaci a výklad českých a moravských dialektů. Z bohemistických prací pak jmenujme například *Vývoj spisovného jazyka českého*.

Havránkova mnohostrannost a vědecká originalita, tak výrazná v jeho publikacích, našla odraz i v jeho přednáškách. Vyučoval a vedl cvičení staroslověněštiny či řadu komparatisticky orientovaných přednášek. Ve třicátých letech se věnoval problematice slovanských spisovných jazyků, zahrnující jejich vznik a vývoj až po současný stav. Souběžně vedl i speciální seminární oddělení pro zvláště nadané posluchače.

V roce 1939 byl zvolen děkanem FF MU. V těžké době dostal také nabídku vrátit se zpět na pražskou univerzitu. Z důvodu uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 k tomu však nedošlo a Havránek byl poslán

na dovolenou s čekatelným. Okamžitě po skončení druhé světové války se vrátil do svého úřadu v čele fakulty a pomáhal obnovit její činnost. Ovšem již 5. listopadu 1945 byl jmenován řádným profesorem srovnávací jazykovědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Nejprve zastával funkci náměstka ředitele semináře a prosemináře pro slovanskou filologii, ale od roku 1950 pracoval ve vedení katedry českého jazyka, fonetiky a obecné jazykovědy. V letech 1948–1954 byl několikrát děkanem FF UK. V období let 1953–1960 byl rektorem pražské Vysoké školy ruského jazyka. Organizačně i vědecky se podílel na vybudování studia rusistiky v Praze.

Od roku 1938 byl mimořádným, od roku 1940 posléze řádným členem České akademie věd a umění. Zároveň se stal roku 1939 dopisujícím členem Královské české společnosti nauk a od června 1945 i jejím členem řádným. V únoru 1948 začal působit jako předseda jejího akčního výboru.

V roce 1946 uvedl v chod Ústav pro jazyk český Československé akademie věd a účastnil se i práce v Slovanském ústavu. Brzy byl jmenován řádným členem Československé akademie věd a zároveň se stal i ředitelem Ústavu pro jazyk český ČSAV.

V roce 1968 mu byl udělen čestný doktorát na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v oboru filologických věd: slavnostně promován byl 15. srpna 1968.

Výběr z díla

Havránkovy slavistické práce se zabývají vztahy mezi slovanskými jazyky a jejich nářečmi, staroslověninou a církevní slovanštinou, zvukovou stránkou slovanských jazyků, morfologií slovesa ve slovanských jazycích, jazykovými kontakty, balkanistickými otázkami i obecnějšími problémy slovanské filologie a lingvistiky, jazykovou kulturou, spisovným jazykem, vývojem češtiny i nářečí. Bohuslav Havránek je považován za spoluzakladatele funkční jazykovědy a za čelného představitele pražské lingvistické školy. Sestavil *Stručnou mluvnici českou* a *Českou mluvnici* a spolupracoval na úpravách českého pravopisu i na tvorbě učebnic pro základní a střední školy. Důležité jsou také jeho práce lexikologické. Podílel se na vydání *Příručního slovníku jazyka českého*, *Slovníku spisovného jazyka českého*, *Staročeského slovníku* či *Velkého rusko-českého slovníku*. Z dalších významných děl jmenujme práce *Spisovná čeština a jazyková kultura* nebo *Studie o spisovném jazyce*. V meziválečné době byl významnou osobností českého jazykovědného strukturalismu.

Ocenění vědeckou komunitou

Bohuslav Havránek byl členem mnoha zahraničních institucí, mimo jiné bulharské, srbské, rakouské, britské, německé a saské akademie věd či Jihoslovenské akademie věd a umění v Záhřebu. Získal čestné doktoráty na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně (Masarykova univerzita), Univerzitě Palackého v Olomouci, Jagellonské univerzitě v Krakově nebo na univerzitě v Lipsku.

Byl nositelem Řádu republiky, Státní ceny Klementa Gottwalda, medaile J. A. Komenského, čestné plakety Josefa Dobrovského, čestné pamětní medaile ČSAV Z. Nejedlého a bulharského Řádu Cyrila a Metoděje. K jeho 80. narozeninám mu prezidium ČSAV udělilo nejvyšší vyznamenání – zlatou plaketu Za zásluhy o vědu a lidstvo.

Stal se předsedou Československého a místopředsedou Mezinárodního komitétu slavistů. Byl členem byra Comité International Permanent des Linguistes, v Sociétés de linguistique de Paris, v The International Linguistic Association a v Societas linguistica Europaea, dále zastával funkce předsedy Československo-polské lingvistické komise ČSAV a Polské akademie nauk. Byl velmi aktivním členem Vědeckého kolegia jazykovědy ČSAV, předsedou jeho komise pro vydávání staročeské bible, místopředsedou komise pro matematickou a aplikovanou lingvistiku a členem komise pravopisné. Zasedal ve Vědecké radě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

V roce 1935 založil a do své smrti vedl časopis *Slovo a slovesnost*. Byl členem redakčních rad a redaktorem mnoha časopisů: *Slova a slovesnosti*, *Byzantinoslavie*, *Slovanského přehledu*, *Slavie*, *Naší řeči*, *Zeitschrift für Phonetik*, *Acta Linguistica Hafniensia* (Kodaň), *Word* (New York) aj. Redakčně vedl vydání *Slovníku jazyka staroslověnského*, *Příručního slovníku jazyka českého*, edic *Památky staré literatury české*, *Národní knihovna*, *Spisy B. Němcové* a mnoha slavistických sborníků.

Profesní působení

Bohuslav Havránek se po promoci aprobeoval jako učitel češtiny a latiny a v letech 1917–1929 působil jako středoškolský učitel na pražských reálných gymnáziích.

Byl jedním ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku (1926) a stal se nejprve jeho místopředsedou a později i předsedou. Reprezentoval strukturalistický přístup k vědě a metodologii. Na počátku 50. let, po Stalinově odsouzení strukturalismu a dalších přístupů, se podrobil sebekritice.

Veřejná činnost

V době svého působení v Brně se sblížil s představiteli Levé fronty. Ve 30. letech 20. století se stal předsedou Společnosti pro styky s SSSR v Brně a zůstal jím až do jejího rozpuštění v roce 1939. Spolu s dalšími levicově orientovanými intelektuály podepsal v roce 1938 manifest *Věrní zůstaneme*, který měl mobilizovat českou společnost proti nacistické agresi.

V období druhé světové války vstoupil z podnětu Vladislava Vančury do domácího odboje a podporoval morálně i hmotně své kolegy a žáky pronásledované okupační mocí, stejně jako rodiny vězňů, popravených či uprchlých kolegů. Také se snažil zachránit knihy z fakultních knihoven.

V roce 1945 se stal na návrh KSČ členem Revolučního ústředního národního výboru v Brně jako bezpartijní a až do svého odchodu do Prahy zastával funkci kulturního referenta. V poválečných letech byl ovlivněn stalinskou ideologií, která se promítla i do některých jeho prací. Vstoupil také do komunistické strany, kde zastával řadu funkcí, mj. jako člen akčních výborů Národní fronty. V roce 1946 podepsal manifest *Májové poselství kulturních pracovníků k českému lidu*, vyjadřující podporu politice KSČ. Po únoru 1948 se stal děkanem pražské filozofické fakulty a následně se horlivě účastnil „očisty českých škol od nepřátelských živlů.“ Mimo jiné byl příčinou odchodu Václava Černého či Jana Patočky z univerzitního prostředí.

Působil také ve Slovanském výboru, Svazu Československo-sovětského přátelství nebo ve Svazu spisovatelů.

Evaluace

Bohuslav Havránek patří k nejvýznamnějším českým slavistům 20. století. S FF MU byl spojen v letech největšího rozkvětu své vědecké práce. Pro akademický rok 1939/1940 byl zvolen jejím děkanem, do své funkce znovu nastoupil po skončení druhé světové války. Staral se o obnovení činnosti fakulty, stejně jako o zpětné získání jejího majetku. Jeho působení v Praze po roce 1945 je naplněno politicky velmi kontroverzními kroky a poznamenáno příchylností ke komunistickému režimu.

Ohlasy

Zdá se mi totiž, že mimořádné dílo takové osobnosti nelze spojovat s tím nebo oním regionem, neboť činnost Havránkova vždy podobné regionální omezení přerůstala jak svou badatelskou hodnotou, tak i výzvou k následování. Ostatně vzdálenost nikdy nebránila akademiku Havránkovi, aby nevedl, neporadil, nezajímal se. Vzorně řídil významné instituce, ale v jeho hlavě i srdci zbylo dost místa pro pochopení každého člověka, se kterým se třeba jen nakrátko poznal. [...] Nevzpomněl jsem si na hodnocenou položku životní činnosti, kde by za akademikem Havránkem zůstala poznámka – nesplněno. \ [Jan Chloupek](#)

Dostal do vínku charakteristické vlastnosti obou rodičů: činorodost, houževnatost, cílevědomost, přemýšlivost, mravní vážnost a opravdovost spojily se v něm s pohotovostí, čilostí, pružností a lehkostí a s citovým a uměleckým založením.

\ [Miloš Dokulil](#)

Ustanovení Jana Mukařovského rektorem a Bohuslava Havránka děkanem filozofické fakulty v té chvíli [1950] už nepřekvapilo nikoho, ale mnohé zděsila míra nízkosti, kterou tihle dva byli ochotni platit. Mne také. Lidsky jsem si sice už dávno nevážil žádného, Havránek zvlášť obecně platil za intrikána a úskočného potměšilce postranních metod. Ale vědecky jsem mezi nimi činil rozdíl, Havránka jsem měl, a mám dosud, v neposlední řadě vlivem Karceevského, za vynikajícího učence. \ [Václav Černý](#)

Havránek nebyl typ „narcisoidního“ vědce. Naopak: staral se až do smrti o rozvoj (tematický i personální) „svého“ oboru; „věděli“ o každém (i nejmenším) talentovaném lingvistovi od Aše až po Košice a záleželo mu na jeho uplatnění. Stručně řečeno: staral se nikoli o svou prestiž, ale o obor. [...] Havránek ani po odchodu do Prahy na Brno nezapomněl: brněnští kandidáti lingvistiky byli pro něho stejnými „dětmi“ jako kandidáti z Prahy. Vyvažoval tak moudře (trvalé) latentní napětí Praha–Brno. \ [Miroslav Grepl](#)

Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, osobní spisy, kart. 4/9.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A1 RMU, osobní spisy, kart. 54/1180.

BERNÁTEK, Martin. Věda jako jednání: pražský lingvistický kroužek, kulturní aktivismus a myšlení o divadle. *Theatralia*, 2016, roč. 19, č. 1, s. 22.

ČERNÝ, Václav. *Paměti III. 1945–1972*. Brno: Atlantis, 1992, s. 272.

- ČERNÝ, Jiří - HOLEŠ, Jan. *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha: Libri, 2008, s. 211–214.
- DOKULIL, Miloš. 80. let akademika Bohuslava Havránka. *Slovo a slovesnost*, 1973, roč. 34, č. 1, s. 1–14.
- DOKULIL, Miloš. Za akademikem Bohuslavem Havránkem. *Slovo a slovesnost*, 1978, roč. 39, č. 2, s. 81–83.
- GREPL, Miroslav. Vzpomínka na Bohuslava Havránka. *Universitas*, 1998, č. 2, s. 35–36.
- CHLOUPEK, Jan. Za akademikem Bohuslavem Havránkem. *Universitas*, 1978, č. 3, s. 95–96.
- KUDĚLKA, Milan a kol. *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha: Academia, 1977, s. 55.
- PETR, Jan - TYLOVÁ, Milena. *Bohuslav Havránek. Bibliografický soupis vědeckých prací s přehledem jeho činnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, s. 3–25.
- PETRÁŇ, Josef - PETRÁŇOVÁ, Lydia. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Praha: Karolinum, 2015.
- VYKOUPILOV, Libor. *Ecce homo - Bohuslav Havránek* [online]. [cit. 29. června 2017]. Dostupné na: <www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/ecce-homo-bohuslav-havranek-1168798>.